

HET PROEFSCHRIFT VAN ... INEKE VAN DE CRAATS: BEZITSRELATIES LEREN

Marc van Oostendorp

W

at is het onlogisch om 'z'n voet' te zeggen!

'D'm voet' zou veel beter zijn. Zoals 'Ik heb haar gekust' naast 'Ik heb d'r voet gekust' bestaat, zou je ook best naast 'Ik heb hem gekust' moeten kunnen zeggen 'Ik heb d'm voet gekust.'

Dat moet de redenering zijn geweest van een van de Turkse kinderen van wie Ineke van de Craats het taalgebruik bestudeerde. Van de Craats onderzocht hoe Turkse en Marokkaanse kinderen en volwassenen één onderdeel leerden van de Nederlandse grammatica: de manier waarop wordt uitgedrukt dat iets aan iemand toebehoort. Ze bekeek grote verzamelingen opnames van Turken en Marokkanen die Nederlands leerden, en wat ze vond, vergeleek ze met bestaande theorieën. In november vorig jaar promoveerde ze op dit onderwerp aan de Katholieke Universiteit Brabant.

Arsenaal

Er is nog verbazingwekkend weinig bekend over de manier waarop mensen een vreemde taal leren. Hoe vinden zij hun weg in het ingewikkelde Nederlandse systeem? Welke constructies leren ze het eerst? Hoe lang blijven ze vasthouden aan de grammaticale eigenaardigheden van hun moedertaal? Het zou voor leraren heel nuttig zijn om dat soort dingen te weten, zodat ze hun leerlingen zo goed mogelijk kunnen begeleiden, maar helaas is er naar dit soort vragen nog maar weinig onderzoek verricht.

Zeker als je op school geen uitgebreid grammaticaonderwijs hebt gevolgd, is het een heel gepuzzel om erachter te komen hoe bezitsrelaties in een andere taal worden uitgedrukt. Het Turkse woord voor 'boek' is *kitab*, maar wie dat weet, kan 'het boek van Ayşe' nog niet in het Turks vertalen. Daarvoor moeten eerst nog twee vragen worden beantwoord: in welke volgorde moet je die woorden zetten: *kitab* eerst of *Ayşe* eerst? En met wat

voor woordjes vergelijkbaar met het Nederlandse *van* plak je die woorden aan elkaar? Het antwoord – 'Ayşenin kitabı' – kun je niet zomaar raden.

Buitenlanders die Nederlands leren zonder dat ze daarvoor naar school gaan, worstelen ook met dit soort problemen. Misschien zijn die zelfs groter, want het Nederlands beschikt over een heel arsenaal aan mogelijkheden om bezitsrelaties uit te drukken: 'het boek van Ayşe', 'Ayşes boek' en 'Ayşe d'r boek'.

Die jongen van de vader

Als je zonder begeleiding een vreemde taal moet leren, zul je allereerst aannemen dat die taal wel ongeveer hetzelfde werkt als je moedertaal. Zo zal een Turk ervan uitgaan dat *boek* weliswaar heel anders klinkt dan *kitab*, maar dat de betekenis en de plaats in de zin hetzelfde zullen zijn. Hij zal het hebben over 'Ayşe boek', omdat hij het zo ongeveer ook in het Turks zou doen, terwijl een Marokkaan liever, net als in het Arabisch, 'boek Ayşe' zou zeggen. Dat was ook precies wat Van de Craats ontdekte: tijdens de allereerste stappen van de taalverwerving hadden Turken een duidelijke voorkeur voor de eerste volgorde, en Marokkanen voor de laatste.

Langzaam maar zeker leren mensen het nieuwe systeem te gebruiken. Ze maken daarbij vaak fouten die je alleen kunt begrijpen als je weet hoe hun moedertaal werkt. Veel Turken zeggen op een bepaald moment dingen als 'die jongen van zijn vader', waarmee ze bedoelen 'de vader van die jongen'. Hoe komt dat? In het Turks staat de bezitter altijd vooraan. Turken die Nederlands leren, komen daardoor gemakkelijk tot de conclusie dat 'die jongen van de vader' ongeveer 'die jongen z'n vader' moet betekenen.

De eerste stap is: inzien dat *van* vóór *die jongen* hoort te staan. Nog steeds kan de Turkse volgorde zich blijven opdringen. Dan zeg je 'van die jongen de vader'. Zoals trouwens ook over het woordje *z'n* nog het een en ander moet worden geleerd voordat je weet dat 'Mark en

Mieke z'n moeder' door moedertaalsprekers van het Nederlands wordt afgekeurd.

Z'n vader van de jongen

Volgens Van de Craats spelen meerdere factoren een rol bij het leren van een vreemde taal. Allereerst zijn er natuurlijk de structuur van de moedertaal en die van de taal die geleerd moet worden. Daarnaast wordt elk mens geboren met in zijn hoofd een aantal algemene ideeën over hoe de grammatica van menselijke talen in elkaar zit. Elke menselijke taal voldoet aan die ideeën. Die ideeën gebruik je als klein kind om je moedertaal zo snel en efficiënt mogelijk te leren, maar ook later, bij het leren van nieuwe talen.

Mensen maken soms vreemde nieuwe constructies. Sommige Turkse kinderen zeiden op een bepaald moment bijvoorbeeld 'z'n schoenen van de politieagent', waarbij *z'n* verwees naar *politieagent*. Die constructie kennen we in het Nederlands niet en ze bestaat ook niet in het Turks. Toch kunnen mensen niet zomaar elke nieuwe constructie maken. Steeds als er dergelijke 'nieuwe', vreemde constructies voorkomen, moet de taal volgens Van de Craats voldoen aan de algemene, aangeboden ideeën over hoe taal eruitziet. En dus moet er een parallel aan te wijzen zijn in andere talen.

In dit geval was de parallel snel gevonden: het Arabisch heeft een constructie die veel lijkt op 'z'n schoenen van de politieagent'. Toch is het volgens Van de Craats onwaarschijnlijk dat de Turkse kinderen deze constructie van Marokkanen hebben overgenomen. Ze maakten hem om de enige reden die mensen hebben om nieuwe constructies te maken: omdat hij volgens hun taalgevoel logisch is. Zo werpt de nauwkeurige studie van een minuscuul onderdeel van de grammatica nieuw licht op de manier waarop de menselijke geest werkt.

Ineke van de Craats. *Conservation in the Acquisition of Possessive Constructions. A Study of Second Language Acquisition by Turkish and Moroccan Learners of Dutch.* ISBN 90 74029 14 0